

Dr Petar Veselinović*

STANJE REFORMI I PRIORITETI EKONOMSKE POLITIKE U SRBIJI

Apstrakt: *Opšta ocena reformskog procesa u Srbiji, u periodu od 2001. do 2007. godine, sadržana je u činjenici, da su se ekonomske reforme dinamičnije odvijale od političkih, pravnih i institucionalnih reformi.*

Privredu Srbije, u proteklih sedam godina tranzicije, karakterisala je relativna makroekonomska stabilnost, koja je praćena niskim nivoom investicione aktivnosti, bržim rastom uvoza od izvoza, uz visok spoljnotrgovinski deficit i visoku stopu nezaposlenosti.

Sada je, više nego ikada, potrebna potpuna implementacija razvojne strategije koja bi obezbedila prelaz privrede Srbije u višu razvojnu fazu, u kojoj se konkurentnost i razvoj zasnivaju na znanju, novim tehnologijama, efikasnoj upotrebi ljudskih i materijalnih resursa, većem povezivanju sa međunarodnim okruženjem i efikasnom funkcionisanju tržišne ekonomije.

Ključne reči: *privreda, reforme, konkurentnost, strategija razvoja, integracije.*

THE STATE OF THE REFORM AND THE PRIORITIES OF THE ECONOMIC POLICY IN SERBIA

Abstract: *The general estimate of the reform process in Serbia, during the period from 2001 to 2007 is implicit in the fact that the economic reforms have been performed more dynamic than political, legal or institutional reforms.*

The Serbia economy, in the last seven years of transition, is characterized by relatively macroeconomic stability, which is followed by low level of the investment activity, faster growth of import than export, with high foreign trade deficit and high rate of unemployment.

Nowadays, there is more than ever, the need for complete implementation of the developmental strategy, which would supply transition of Serbia economy into higher developmental phase, in which the competitiveness and development are based on knowledge, new technologies, efficient use of the human and material resources,

* Univerzitet u Kragujevcu, Ekonomski fakultet

stronger connection with international environment and efficient functioning of the market economy.

Key words: *economy, reforms, competitiveness, development strategy, integrations.*

JEL Classification: O20

Uvod

Novi demokratski procesi, delimična reintegracija Srbije u međunarodnu zajednicu i otvaranje privrede prema svetu, kao i brz početak sprovođenja tržišnih reformi, omogućio je u periodu od 2001. do 2007. godine, značajne razvojne rezultate: prosečnu godišnju stopu privrednog rasta od preko 5% porast prosečnih mesečnih neto zarada iznad 350 USD, konsolidaciju finansijskog sistema i postepeno smanjenje javne potrošnje u odnosu na prethodni period, privatizaciju, koja je počela da daje pozitivne rezultate kroz povećanje proizvodnje i izvoza.

Međutim, svi ti nesporno pozitivni rezultati, ne mogu da prikriju dve bitne činjenice: prvo, još uvek, veoma nisku startnu razvojnu poziciju Srbije koju odlikava nizak BDP po stanovniku, visok procenat siromašnih (10-20%), visoku stopu nezaposlenosti (više od 25%), veoma nepovoljan položaj zemlje u pogledu međunarodne konkurentnosti i veliki tekući platni deficit prema inostranstvu, i drugo, nedoslednost u sprovođenju reformskih i tranzicionih procesa [5, str. 18-22].

Dosadašnja tranzicija u Srbiji, samo je još jedan primer da inicijalni dobri rezultati nisu održivi bez korenitih promena u institucionalnom ambijentu privređivanja. Naime, još nije u potpunosti kreirana čvrsta institucionalna osnova koja bi slala jasne "signale" dugoročnog povećanja proizvodnje, zaposlenosti, investicija i izvoza. Ta institucionalna osnova podrazumeva jasno koncipirana, dugoročna i konzistentna privredno-sistemska rešenja u svim oblastima privređivanja.

Kada je u pitanju koncept ekonomskih reformi, treba imati u vidu okolnosti da se on nije odvijao uz postojanje jasne i celovite strategije. Reforme su sprovedene kao parcijalne i nesinhronizovane aktivnosti. Ključni problem se

nalazio u činjenici da je od samog starta sprovođenja reformi, zapostavljena izgradnja institucija, što je stvorilo određeni institucionalni vakum.

Sagledavajući sve okolnosti, a u cilju prevazilaženja nastalih problema i davanja potrebnih sugestija kreatorima ekonomske politike, u ovom radu, detaljnije će biti ukazano na stanje i prioritete reformskog procesa u Srbiji.

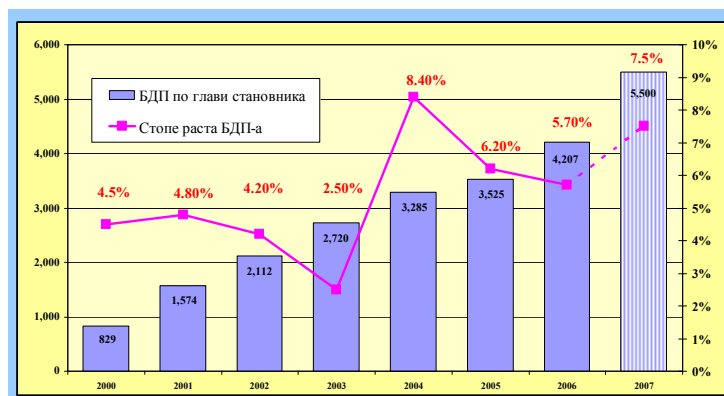
1. Privredna kretanja Srbije u periodu 2001-2007. godina

Privredna kretanja od 2001. do 2007. godine karakteriše sprovođenje brojnih reformi, uspostavljanje makroekonomske stabilnosti i održivog i stabilnog privrednog razvoja, restrukturiranje velikih sistema, privatizacija preduzeća i početak pridruživanja EU, koji uključuje brojna zakonska prilagođavanja u svim oblastima privrede i društva. Osnovni ciljevi ekonomske politike bili su održavanje makroekonomske stabilnosti, uz istovremeno ostvarivanje relativno visoke stope privrednog rasta.

Privredna aktivnost, u periodu posle 2000. godine, odvijala se uz pozitivne procese ekonomske tranzicije i reforme poreskog sistema, tržišta rada i socijalnog sektora, stabilan kurs dinara i kontinuirani rast deviznih rezervi, značajnu deregulaciju i liberalizaciju cena i spoljno-trgovinskog poslovanja i regulisanje odnosa sa međunarodnim finansijskim institucijama. Takođe, ostvaren je značajan napredak u sprovođenju strukturnih reformi, posebno u oblasti privatizacije preduzeća i konsolidacije i privatizacije bankarskog sektora.

U periodu od 2001. do 2007. godine u Srbiji je ostvaren značajan rast bruto domaćeg proizvoda (BDP) po prosečnoj stopi od 5,5% godišnje. U 2004. godini ostvarena je najviša stopa rasta BDP od 8,4% koja je, pre svega, bila zasnovana na industrijskom rastu, rastu poljoprivredne proizvodnje i značajnom rastu prometa u trgovini na malo. I u narednim godinama ostvaren je značajan rast BDP kome je najviše doprineo rast uslužnog sektora, posebno telekomunikacija gde su i napravljena najveća investiciona ulaganja.

Grafikon 1. BDP po glavi stanovnika (u \$) i realne stope rasta BDP-a

Izvor: Ministarstvo za ekonomiju i regionalni razvoj, Vlada Republike Srbije, "Efekti ekonomske politike u 2007. i projekcija za 2008. godinu", Beograd, 2008., str. 9.

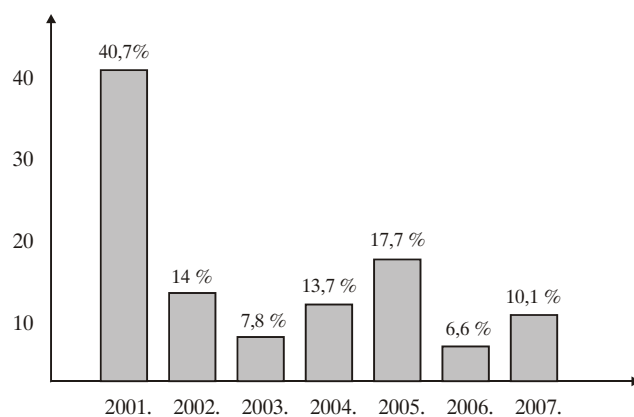
Ohrabruje podatak o stopi rasta BDP u 2007. godini koja je druga po dinamici u celom posmatranom periodu i iznosi 7,5%.

U ovom periodu BDP po glavi stanovnika povećan je za oko sedam puta sa 829 USD u 2001. godini na 5.500 USD u 2007. godini.

Ovakav rast BDP značajan je rezultat ekonomske politike ostvaren u uslovima tranzicije srpske privrede, ali je, u velikoj meri zasnovan na niskoj startnoj osnovi, značajnom rastu javne potrošnje (koja je u velikoj meri imala inflatorni efekat) i značajnim gubicima u privredi.

Tranzicioni period od 2001. do 2007. godine karakteriše uspostavljanje relativne stabilnosti u kretanju opšteg nivoa cena (inflacije). I pored brojnih kolebanja od 40,7% u 2001. godini, stopa inflacije je dva puta dostizala jednocifreni iznos u 2003. godini 7,8% i u 2006. godini 6,6%. Pomalo je zabrinjavajući podatak o kretanju stope inflacije u 2007. godini kada je ona, i pored značajnih restriktivnih mera kreditno-monetarne politike, i pored projektovanih 4-8%, dostigla iznos od 10,1%.

Grafikon 2. Kretanje godišnjih stopa inflacije u Srbiji

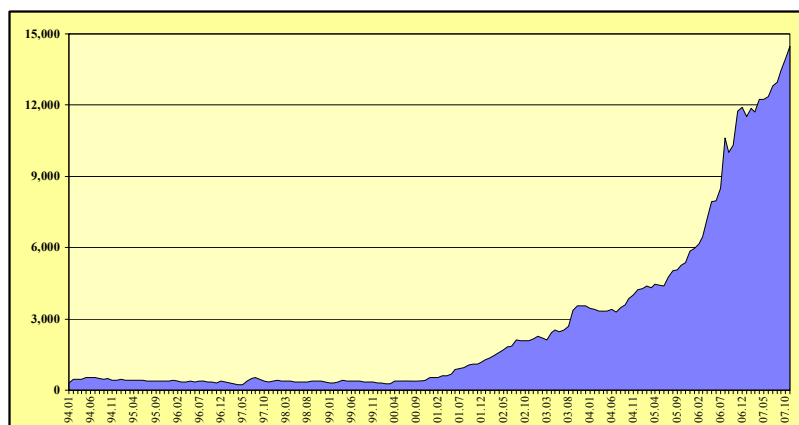
Izvor: Republički zavod za statistiku, "Mesečne analize i prognoze", Beograd, razne godine

Preduzimanjem odgovarajućih mera, može se reći da je ipak, došlo do pozitivnih rezultata u smanjenju stope inflacije, tako da je relativna cenovna stabilnost ostvarena u uslovima sprovedene liberalizacije tržišta, reforme fiskalnog sistema i uz otklanjanje značajnih cenovnih dispariteta.

Međutim, ako uporedimo Srbiju sa zemljama članicama Evropske unije, u posmatranom periodu, stopa inflacije u Srbiji, i pored značajnih rezultata makroekonomske politike, znatno je iznad nivoa inflacije u zemljama članicama Evropske unije u kojima je prosečna stopa inflacije iznosila oko 5%.

Stabilnost opšteg nivoa cena zasnivala se na stabilnosti deviznog kursa i kontinuiranom rastu deviznih rezervi, koje su povećane sa 0,5 milijardi USD u 2001. godini na oko 15 milijardi USD u 2007. godini.

Grafikon 3. Devizne rezerve u Srbiji (u milionima USD)

Izvor: Ministarstvo za ekonomiju i regionalni razvoj, Vlada Republike Srbije, "Efekti ekonomske politike u 2007. i projekcija za 2008. godinu", Beograd, 2008., str. 11.

Porast deviznih rezervi u posmatranom periodu ostvaren je uprkos ogromnim iznosima povremenih otplata spoljnog duga, što je vrlo značajna determinanta očuvanja makroekonomske stabilnosti.

Ono što, međutim, sigurno može da zabrine nosioce ekonomske politike je, s jedne strane, smanjivanje broja zaposlenih lica, naročito u prvim godinama reformi, i, s druge strane, porast broja nezaposlenih lica.

U periodu od 2001. do 2007. godine ukupan broj zaposlenih smanjivao se, po prosečnoj godišnjoj stopi od 0,5%. Zaposlenost u društvenim preduzećima, ustanovama i organizacijama opadala je kontinuirano po prosečnoj godišnjoj stopi od 3,2%, dok je u privatnom sektoru rasla, po prosečnoj godišnjoj stopi od 10,2%.

Tabela 1. Zaposlena lica prema obliku svojine i polu u 2004. i 2006. godini

	Ukupno		Muškarci		Žene	
	2004	2006	2004	2006	2004	2006
Ukupno	2.930.846	2.630.691	1.708.857	1.554.674	1.221.988	1.076.017
Državna svojina	678.912	691.223	364.344	337.294	314.573	353.929
Privatna svojina	802.062	1.632.617	444.568	1.006.960	357.494	625.657
Društvena svojina	444.929	234.491	265.542	162.338	179.388	72.153
Ostali oblici svojine	133.508	72.360	80.804	48.082	52.706	24.278

Izvor: Republički zavod za statistiku, Anketa o radnoj snazi za 2004. i 2006. godinu

Promene strukture zaposlenih prema obliku svojine (Tabela 1) pokazuju da se uporedo sa privatizacijom društvenih preduzeća i broj zaposlenih smanjivao u društvenom a povećavao u privatnom sektoru. Broj zaposlenih u državnim preduzećima, se, međutim, povećao, za oko 2%, što znači da u ovom sektoru nije bilo ni privatizacije ni prestrukturiranja, što će biti jedan od ključnih zadataka nastavka reformi u Srbiji.

Posmatrano po privrednim delatnostima, najveći broj zaposlenih nalazi se u prerađivačkoj industriji, iako je u njoj broj zaposlenih najviše smanjen: u periodu 2001-2007. za 167.000, što je posledica kako dugoročne krize u kojoj se nalazi ovaj deo privrede tako i izvršene privatizacije, odnosno prestrukturiranja privatizovanih preduzeća. Od ostalih delatnosti, značajniji nivo zaposlenosti imaju trgovina, saobraćaj, obrazovanje i zdravstvo, u kojima nije došlo do značajnijih promena broja zaposlenih.

U navedenom periodu najviše je porastao broj privatnih preduzetnika, lica koja samostalno obavljaju delatnost i kod njih je broj zaposlenih povećan za skoro 200.000 lica. Ovaj segment zaposlenih je ključni izvor nove zaposlenosti.

U periodu od 2001 do 2007. godine nezaposlenost je povećana za 39,3%, što je prosečan godišnji rast od 5,7%. Prema podacima Nacionalne službe za zapošljavanje, krajem januara 2007. godine u Srbiji je registrovano 925.607

nezaposlenih lica. Od ovog broja 464.001 lica prvi put traži zaposlenje, dok je 461.606 bilo i ranije nezaposleno.

Sa stopom registrovane nezaposlenosti, prema podacima Nacionalne službe za zapošljavanje, koja iznosi 28,13% pozicija Srbije je znatno nepovoljnija. Procenjuje se da realnu stopu nezaposlenosti predstavlja srednja vrednost između ove maksimalne i stope iz Ankete o radnoj snazi, koja iznosi 20,9%. Za precizniju ocenu potrebna su dodatna opsežna i kompleksnija istraživanja.

Na ozbiljnost problema nezaposlenosti posebno ukazuju podaci o strukturi ukupnog broja nezaposlenih lica prema dužini traženja posla. U Srbiji zaposlenje traži veći broj lica nego što je formalno nezaposleno. Veliki broj nezaposlenih, preko 50%, po prvi put traži zaposlenje.

Iz podataka o nezaposlenim licima prema dužini traženja posla, vidi se da je nezaposlenost u Srbiji dugoročna (Tabela 2).

Tabela 2. Nezaposlena lica prema dužini traženja posla u 2006.godini

	Ukupno	Muškarci	Žene
Ukupno	693.024	339.848	353.176
Kraće od 1 meseca	7.690	5.757	2.133
1 - 2 meseca	35.987	18.048	17.939
3 - 5 meseci	46.239	29.968	16.271
6 - 8 meseci	27.655	11.914	10.742
9 - 11 meseci	15.350	7.203	8.147
12 - 17 meseci	67.161	33.331	33.830
18 - 23 meseca	27.309	15.943	11.366
2 - 4 godine	197.449	91.970	105.479
5 - 7 godina	107.076	56.376	50.700
8 - 10 godina	60.113	26.741	33.372
Preko 10 godina	99.397	36.305	63.092

Izvor: Republički zavod za statistiku, Anketa o radnoj snazi - oktobar 2006. godine, Saopštenje br. 59., Beograd, str. 23.

Od ukupnog broja nezaposlenih u 2006. manje od jedne godine zaposlenje je čekalo samo oko 20% nezaposlenih. Iako je nezaposlenost mladih u Srbiji velika, oni ipak brže nalaze posao. Mnogo veći problem je dugoročna nezaposlenost starijih lica, čija su znanja obično zastarela i koja, po pravilu, nemaju kvalifikacije koje traži savremeno poslovanje.

Dugoročno visoka stopa nezaposlenosti, karakteristična za tržište rada u Srbiji, ukazuje na složene probleme koji se mogu okvalifikovati kao svojevrsan "mismatch", i to kako po pitanju kvalifikacione strukture, tako i regionalno. Problem je u tome što se postojeća ponuda rada sve teže prilagođava promenljivoj tražnji za radom, koja je povezana sa rastućom konkurencijom na globalnom tržištu i ubrzanim tehnološkim promenama.

Pored toga što je nezaposlenost u Srbiji dugoročna, dodatni problem predstavlja i nepovoljna kvalifikaciona struktura nezaposlenih (Tabela 3).

Tabela 3. Struktura nezaposlenih prema stepenu stručne spreme

Stepen stručne spreme	Broj	Struktura u %
Ukupno	924.450	100,0
I	294.828	31,9
II	51.320	5,6
III	250.017	27,0
IV	250.492	27,1
V	10.862	1,2
VI	33.475	3,6
VII	33.403	3,6
VIII	53	0,0

Izvor: Nacionalna služba za zapošljavanje, Mesečni statistički bilten, april 2006. broj 44., Beograd, str. 38.

Nezaposleni sa nižom i srednjom školskom spremom čine 91,5% a samo nekvalifikovani radnici 37,5% ukupno nezaposlenih.

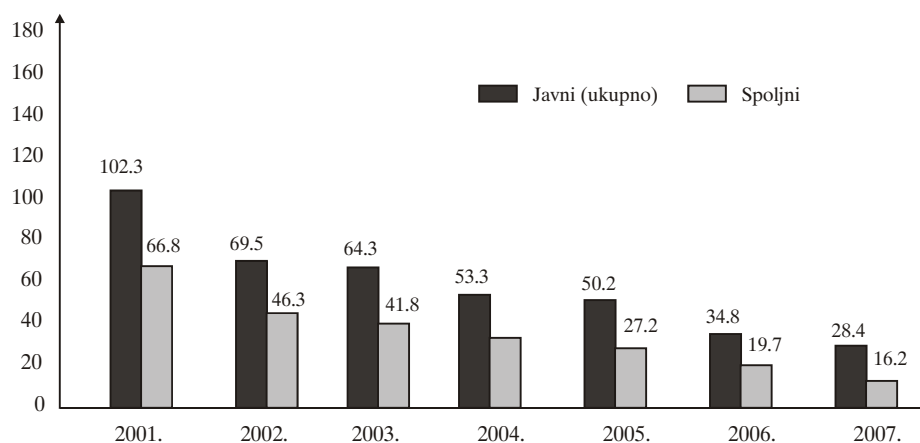
Osnovni uzrok velikog raskoraka između ponude i tražnje radne snage su nedovoljna i zastarela znanja nezaposlenih, što je posledica velikog tehnološkog zaostajanja Srbije. Posebno je izražen problem srednjeg stručnog obrazovanja,

jer je oko jedne polovine zanimanja praktično nepotrebno, pa je zbog toga broj nezaposlenih sa srednjom stručnom spremom najveći.

Spoljnotrgovinska razmena od 2001. do 2007. godine, osim u 2005. godini, beležila je nepovoljnu tendenciju bržeg rasta uvoza od izvoza, što je uslovalo visok deficit u bilansu tekućih transakcija. Taj deficit u 2007. godini dostigao je ekstremni iznos od preko 7,5 milijardi američkih dolara [5, str. 14].

Značajno razvojno ograničenje razvoja srpske ekonomije predstavlja u ukupan javni dug Srbije (spoljni i inutrašnji).

Grafikon 4. Javni dug Srbije (spoljni i unutrašnji) u % BDP-a

Izvor: Ministarstvo za ekonomiju i regionalni razvoj, Vlada Republike Srbije, "Efekti ekonomske politike u 2007. i projekcija za 2008. godinu", Beograd, 2008., str. 11.

Ono što se iz podataka sa predhodnog grafikona može primetiti, to je kontinuirano smanjivanje ukupnog javnog duga koji je u 2001. godini iznosio 102,3% od BDP, a u 2007. godini 28,4%.

U strukturi unutrašnjeg duga dominirao je dug po osnovu stare devizne štednje, oko 80%. Što se tiče spoljnog duga, možemo primetiti da se povećava učešće zaduženja prema Međunarodnim finansijskim organizacijama.

Zbog nepovoljnog kreditnog rejtinga zemlje i procenjenog visokog rizika privrede, zaduživanje kod međunarodnih subjekata i dalje predstavlja najpovoljnije rešenje. Iako nepovoljno ocenjen nivo zaduženosti, odnos javnog i privatnog dela ukupnog duga ne bi trebao da predstavlja problem sa njegovom

otplatom jer rizik postoji samo na strani komercijalnog zaduživanja privatnog sektora.

Kada su u pitanju strukturne reforme, može se primetiti da je postignut značajan napredak, posebno u oblasti privatizacije preduzeća i konsolidacije i privatizacije bankarskog sektora. Međutim, kada je u pitanju formiranje bruto dodate vrednosti u privredi Srbije, zapaža se, još uvek, relativno visok udeo poljoprivrede (13%). Iako je udeo sektora usluga znatno povećan, on je, još uvek, ispod nivoa EU - 25, a udeo industrije takođe je manji od proseka EU - 25. Udeo prerađivačke industrije u bruto dodatoj vrednosti smanjen je sa 22,4% u 2001. godini na 20,80% u 2006. godini (Tabela 4.).

Tabela 4. Struktura bruto dodate vrednosti u Srbiji (u %)

	Srbija				EU-25		
	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005
Poljoprivreda, lov, šumarstvo i vodoprivreda	13,6	15,0	13,5	12,9	2,5	2,7	2,5
Industrija i građevinarstvo	26,1	25,6	24,6	24,3	28,1	28,0	27,9
Prerađ.industrija, vađenje rude i kamena i elektroprivreda	22,4	22,1	21,2	20,8	22,8	2,8	2,7
Građevinarstvo	3,7	3,5	3,4	3,5	5,3	5,3	5,2
Usluge	60,1	59,3	61,8	62,8	69,4	69,2	69,5
Tržišno orjentisane usluge	40,4	40,8	44,2	46,7	48,1	48,2	48,5
Trgovina, hoteli i restorani i saobraćaj	18,5	19,8	22,8	25,1	2,2	22,3	22,4
Finansijske i poslovne usluge	21,9	21,0	21,4	21,6	25,9	25,9	26,1
Ostale usluge	19,7	18,5	17,6	16,1	21,3	21,1	21,0

Izvor: Republički zavod za razvoj, Izveštaj o razvoju za 2006. god., Beograd, str. 4.

U periodu 2003-2006. godina zabeležen je rast udela usluga u bruto dodatoj vrednosti sa 60,1% u 2001. godini na 62,8% u 2006. godini. Najveći rast udela ostvarila je trgovina na veliko i malo sa 18,5%.

Podaci o udelu zaposlenih po sektorima takođe ukazuju na navedene strukturne promene. Udeo zaposlenih u prerađivačkoj industriji znatno je smanjen, a udeo trgovine povećan.

Bez obzira na pomenute promene u strukturi srpske privrede, ona je, još uvek vrlo nekonkurentna na međunarodnom tržištu.

Na nizak nivo konkurentnosti u odnosu na evropsko i svetsko tržište ukazuje i podatak da od šest profitabilnih grana prerađivačke industrije, četiri su u grupi srednje tehnološke intenzivnosti (proizvodnja papira, izdavanje i štampanje, proizvodnja koksa i derivata nafte, proizvodnja hemijskih proizvoda i vlakana i proizvodnja proizvoda od gume i plastike), dok najprofitabilnija grana - prehrambeni proizvodi, pića i duvan - spada u grupu niske tehnološke intenzivnosti. Od tri sektora koja se prema međunarodnoj klasifikaciji ubrajaju u visoko tehnološke, profitabilna je samo proizvodnja električnih i optičkih uređaja.

Navedene činjenice odražavaju se i na strukturu izvoza, budući da u strukturi izvoza prerađivačke industrije najmanji udeo imaju visoko tehnološke industrijske grane (13,3%), dok srednje tehnološke grane imaju najveći udeo (59,3%), a nisko tehnološke najmanji udeo (27,4%).

Indeks poslovne konkurentnosti koje publikuje Svetski ekonomski forum pokazuje da je mikro konkurentnost privrede Srbije u periodu 2003-2006. na niskom nivou, s tim da poslovno okruženje (iako nekompletno i nedovoljno razvijeno) pruža mnogo više nego što su kompanije spremne ili sposobne da iskoriste. U najnovijem izveštaju Svetskog ekonomskog foruma (2007-2008), koji je publikovan krajem oktobra 2007., prema globalnom indeksu konkurentnosti, (GCI) Srbija je svrstana na 87. mesto na rang listi na kojoj se nalazi 131 zemlja. Iza nje su u regionu samo Bosna i Hercegovina i Albanija. Istina, koeficijent za Srbiju kao izraz ukupne konkurentnosti, neznatno je povoljniji u 2007. (Tabela 5).

Tabela 5. Globalni indeks konkurentnosti

	2006	2007	2006	2007
Slovenija	33	39	4,64	4,48
Hrvatska	81	57	4,26	4,20
Rumunija	68	74	4,02	3,97
Bugarska	72	79	3,96	3,93
Crna Gora*	87*	82	3,69*	3,91
Srbija*	87	91	3,69*	3,78
Makedonija	80	94	3,86	3,73
Bosna i Hercegovina	89	106	3,67	3,55
Albanija	98	109	3,46	3,48

* U 2006. Srbija i Crna Gora su rangirane zajedno

Izvor: World Economic Forum, GCI

Dakle, nivo privredne aktivnosti i konkurentnosti su na takvom stupnju da se još dugo vremena, može očekivati deficit spoljnotrgovinskog bilansa. To znači da je za održavanje makroekonomske stabilnosti neophodan kontinuiran priliv kapitala, pre svega, inostranog.

2. Prioriteti ekonomske politike u narednom periodu

U pogledu ekonomskih kriterijuma, Srbija je učinila delimičan napredak u uspostavljanju funkcionalne tržišne privrede. Konsenzus o pravcu ekonomske politike i reformi uglavnom je održan tokom 2007. godine, a ekonomski razvoj je nastavljen. Međutim, dinamika ekonomskog razvoja, uz istovremeno održavanje unutrašnje i spoljne makroekonomske ravnoteže, zavisice od brzine i uspešnosti razvojnih politika usmerenih na savladavanje razvojnih ograničenja, kao što su nedovoljan nivo investicija, njihova niska efikasnost, tehnološka zastarelost, niska konkurentnost, nerazvijenost infrastrukture, neadekvatnost izvozne ponude, institucionalna neizgrađenost, nedovršenost privatizacije i restrukturiranja privrede.

Srbiji predstoji dug i nimalo lak put do kompletiranja preostalih institucionalnih reformi (pre svega, u oblasti zakonodavstva) i ozbiljnih strukturnih promena kako bi se smanjili rizici da neka od ovih ograničenja direktno dovedu u pitanje održivost ekonomskog rasta i ukupnog razvoja. Problem se samo zaoštrava u prisustvu objektivnih teškoća sa kojima je Srbija suočena u odnosima sa međunarodnom zajednicom.

Imajući u vidu sva razvojna ograničenja srpske ekonomije, osnovni ciljevi ekonomske i razvojne politike, u narednom periodu, mogu se svesti na sledeće:

- ◆ makroekonomska stabilnost;
- ◆ dinamičan privredni rast;
- ◆ ubrzano sprovođenje ekonomskih reformi;
- ◆ ubrzavanje procesa stabilizacije i pridruživanja Evropskoj uniji;
- ◆ rast zaposlenosti i standarda stanovništva;
- ◆ ravnomerniji regionalni razvoj.

Makroekonomska politika u narednom periodu treba da bude usmerena na održavanje makroekonomske stabilnosti i stvaranje povoljnog ambijenta za investicione aktivnosti, što će doprineti ostvarenju dugoročno održivih visokih stopa privrednog rasta. Na tim osnovama očekuje se smanjenje visoke nezaposlenosti, kao i rast životnog standarda stanovništva.

Glavnu ulogu u ostvarivanju ciljeva makroekonomske politike imaće čvrsta monetarna i fiskalna politika, ubrzanje strukturnih reformi u realnom, finansijskom i javnom sektoru i ubrzanje procesa pridruživanja EU.

Fiskalna politika u tome ima posebno mesto. Prioritet fiskalne politike biće fiskalno prilagođavanje kojim će se u periodu 2008-2010. značajno smanjiti udeo javne potrošnje u BDP. Smanjenje javne potrošnje i fiskalnog deficita predstavljaju ključnu polugu za smanjenje domaće tražnje koja uslovljava inflatorni pritisak. Pored toga, nastaviće se reforma poreskog sistema, koji je već sada podsticajan i konkurentan u odnosu na regionalno okruženje, u cilju stvaranja povoljnijih uslova za rast investicija i zaposlenosti. Reforma javnih rashoda sprovodiće se u pravcu povećanja udela investicija u ljudski kapital (zdravstvo, obrazovanje, nauka) i fizički kapital (infrastruktura, životna sredina). Posebna pažnja će se posvetiti unapređenju selekcije javnih investicija i povećanju efikasnosti u njihovoj realizaciji.

Rast ulaganja države u infrastrukturu predstavlja neophodan uslov za privlačenje privatnih investicija, koje su primarni faktor dugoročno održivog privrednog rasta.

Ostvarivanjem projektovane prosečne godišnje stope rasta BDP-a od 7% do 2012. dostićiće se nivo BDP po stanovniku od oko 8.000 USD, i smanjiti jaz u nivou razvijenosti u odnosu na ostale evropske zemlje. Uključivanje Srbije u EU predstavljaće snažan instrument ubrzanja tranzicionih i reformskih procesa i neophodnog razvojnog proboja koji će je postepeno približiti razvijenijim evropskim zemljama.

Projekcija predviđa da će u narednom srednjoročnom periodu rastu BDP doprinositi sektor usluga sa oko 4,6 procentnih poena, dok će doprinos sektora poljoprivrede i sektora industrije i građevinarstva biti znatno niži. Prihodi od indirektnih poreza umanjениh za subvencije uglavnom će pratiti projektovani rast BDP. Najveći doprinos rastu BDP sa radhodne strane daće privatna potrošnja i investicije u fiksni kapital.

Projekcija realnog rasta pojedinih komponenti BDP u naredne tri godine predviđa usporavanje realnog rasta lične i državne potrošnje i značajan realni rast investicija i izvoza roba i usluga. U periodu od 2008. do 2010. prosečni rast lične potrošnje predviđeno je da iznosi 4,4%, državne potrošnje 3,4%, investicija 15,4% i izvoza roba i usluga 21,9%.

Podsticaj rastu ukupnih investicija daće očekivani rast privatnih investicija iz domaće štednje i kreditnih obaveza preduzeća, kao i očekivani rast stranih direktnih investicija i porast državnih investicija realizacijom projekata Nacionalnog investicionog plana, pre svega, u oblasti infrastrukture.

Privlačenje stranih direktnih investicija je jedna od glavnih poluga osavremenjivanja opreme i produkcionih procesa. Stranim direktnim investicijama se, pored kapitala, u zemlju unose i savremena tehnologija i menadžment, obezbeđuju izvozna tržišta i aktiviraju procesi koji unapređuju poslovanje domaćih preduzeća. Privlačenje većeg obima stranih direktnih investicija zahteva sprovođenje razvojne politike bez uplitanja birokratskih organa, a svakako bez administrativnih odugovlačenja pri registraciji, zapošljavanju, izvozu, repatrijaciji profita; obezbeđivanju potrebne pravne zaštite uz postojanje transparentne pravne regulative i efikasnog bankarskog, odnosno finansijskog sistema.

Jedan od prioriteta reformi, u narednom periodu, svakako je i nastavak započetih strukturnih reformi koje su tipične za drugu fazu tranzicije. To se, pre

svega, odnosi na završetak procesa privatizacije društvenih i državnih preduzeća. Agencija za privatizaciju ima zadatak da mesečno privatizuje najmanje 60 preduzeća, jer je čak 758 firmi ostalo u društvenoj i državnoj svojini, od kojih će se, njih 654 privatizovati putem aukcije, a 103 preduzeća putem tendera.

Najkrupniji zadatak koji je Vlada, u procesu privatizacije, postavila za naredni period, svakako je privatizacija najvećih javnih preduzeća: NIS, JAT, Aerodrom "Nikola Tesla", EPS, "Galenika" i "Telekom".

Ključnu ulogu u ubrzanju ekonomskog rasta treba da ima rast privatnog sektora, koji će kreirati nove investicije i izvoz i zaposliti radnike koji ostaju bez posla u procesu restrukturiranja. Drugi generator rasta BDP treba tražiti u povećanju izvoza i formiranju adekvatne strukture izvoza što podrazumeva podizanje konkurentnosti domaće privrede, specijalizaciju izvoza i aktivnu podršku države izvozno orijentisanoj proizvodnji.

Strukturu privrede u narednom periodu treba menjati u pravcu povećanja bruto dodate vrednosti u uslužnim delatnostima koje će dati najznačajniji doprinos privrednom rastu i zapošljavanju. Očekuje se i povećanje bruto dodate vrednosti u delatnosti industrije i građevinarstva zasnovane na povećanju efikasnosti ovih delatnosti, kao i u poljoprivredi i turizmu, tj. granama gde Srbija ima potencijalne komparativne prednosti.

Što se tiče inflacije, merama ekonomske politike treba težiti da se ona svede na ispod 5% na godišnjem nivou. Ključni faktor smanjenja inflacije biće koordinirano delovanje makroekonomskih politika, pre svega monetarne i fiskalne politike i sprovođenje strukturnih reformi. U strukturi rasta cena povećavaće se značaj osnovne inflacije, a smanjivati inflatorni uticaj administrativno kontrolisanih cena. Postepenom deregulacijom tržišta i liberalizacijom cena infrastrukturnih usluga i proizvoda koje reguliše Vlada, uspostaviće se tržišni način formiranja tih cena, uz superviziju regulatornog tela. Smanjivanju inflacije znatno će doprineti i sporiji rast javne potrošnje.

Sprovođenjem restriktivne monetarne politike i adekvatne politike deviznog kursa i završetkom rekonstrukcije bankarskog sektora, obezbediće se monetarna stabilnost i kredibilitet finansijskog sektora, stabilnost deviznog kursa, rast deviznih rezervi i rast štednje stanovništva.

U cilju održanja makroekonomske stabilnosti i privrednog rasta, ekonomsku politiku treba usmeriti na smanjenje deficita platnog bilansa kroz usporavanje rasta domaće tražnje i uvoza, a povećanje konkurentnosti i izvoza.

To traži povećanje konkurentnosti, prvenstveno na tržištu zemalja Evropske unije sa kojima se odvija najveći deo naše spoljnotrgovinske razmene. U osnovi razvojne strategije je zahtev da ekonomska politika razvija konkurentne prednosti ukupne privrede Srbije, a ne samo komparativne prednosti određenih izvozno orijentisanih delatnosti.

Povećanje izvoza istovremeno traži značajne strukturne promene u izvozu koji se sada i suviše temelji na primarnim proizvodima i proizvodima nižih faza prerade. Takva struktura izvoza ne obećava stalnu i dugoročnu stopu rasta izvoza. Povećanje izvoznih prihoda je, sa svoje strane, prvi uslov servisiranja spoljnog duga i obezbeđivanja sredstava za finansiranje uvoza opreme i tehnologije, a to znači i ubrzan ekonomski rast i razvoj u narednim godinama.

Višedecenijske nasleđene regionalne neravnomernosti, velike regionalne razlike u nivou razvijenosti, predstavljaju dodatni razvojni problem. Imajući to u vidu, država će, u narednom periodu, morati konkretnim programima državne pomoći i sistemskim merama da podstiče razvoj nerazvijenih i devastiranih područja, naročito Juga Srbije.

U isto vreme, Srbija svoj razvoj mora da gradi na principima održivog razvoja - usaglašenog i usklađenog ekonomskog razvoja sa politikom životne sredine, socijalnom i drugim politikama i u skladu sa osnovnim principima sprovođenja Strategije za smanjivanje siromaštva.

Zaključak

Srbija je otpočela tranziciju u isto vreme kada i druge socijalističke privrede. Međutim, tranziciona trajektorija je bila puna prekida i lavirinata. Zbog geopolitičke kataklizme koja je nastala raspadom Jugoslavije, tranzicija je celu jednu deceniju bila u drugom planu, neiskrena, nedorečena i spora. Ubrzanje nastaje političkim promenama 2000. godine. Suprotno očekivanjima, i u ovom periodu tranzicija nema snagu udarnog talasa. To se može objasniti uticajem gravitacionog efekta u ekonomiji ("visina se lako gubi a teško vraća") ili populizmom reformatora. Iako je istina negde u sredini, ostaje činjenica da tranzicija u Srbiji, i posle sedamnaest godina, nije završena.

Uporedo sa tranzicijom "iz niže u višu razvojnu fazu", Srbija se suočava sa još jednom "tranzicijom": prelaskom iz prve generacije reformi u drugu generaciju reformi. Prva generacija reformi podrazumeva da je zemlja obezbedila

trajnu makroekonomsku stabilnost, unutrašnju (cenovnu) i spoljnoekonomsku liberalizaciju i sprovela sveopštu privatizaciju. Druga generacija reformi bavi se, pre svega, izgradnjom institucionalnog okvira za efikasno funkcionisanje tržišnih institucija, pravosuđa i državne administracije na svim nivoima. Naravno, u realnom životu svih zemalja u tranziciji reforme prve i druge generacije međusobno se prepliću i jedne drugu podstiču, što se najbolje vidi na primeru novih članica EU. I obrnuto, pokazalo se da one zemlje koje su imale i još imaju probleme sa prvom generacijom reformi imaju probleme i sa drugom. Izuzetno je važno, sa aspekta razvojnog trenutka Srbije, shvatiti da spora implementacija druge generacije reformi može da ugrozi, i da se kao bumerang stalno vraća i ugrožava, rezultate prve generacije reformi.

Društveni proizvod i privredna aktivnost u Srbiji beleže relativno visoke stope rasta već sedmu godinu, uz relativno umerenu inflaciju. Rastu i strana ulaganja, a posledično i devizne rezerve. Nasuprot tome istovremeno su rasli nezaposlenost, zaduženost i spoljnotrgovinski deficit. Vidljive su i promene u globalnoj strukturi privrede u korist sektora usluga, naročito sektora finansija, pre svega bankarstva. Prerađivačka industrija i ključni sektori - energetika saobraćajna i telekomunikacijska infrastruktura - razvijaju se, međutim, sporo i bez dovoljnog uticaja tržišta. U unutrašnjoj i spoljnoj trgovini postoje monopoli i kartelisanje, s obzirom na visoke cene i pored izrazito depresiranog deviznog kursa.

Model privatizacije koji se zasniva na prodaji donosi prve vidljive rezultate koji se ogledaju u porastu produktivnosti, porastu izvoza i pozitivnom finansijskom poslovanju privrede, iako je, istovremeno, omogućio korupciju i koncentraciju velike imovine u uskom krugu od nekoliko desetina domaćih krupnih kupaca. Većina od njih kupuje da bi prodala skuplje bez ideje kako da unapredi poslovanje kupljenih preduzeća. Ipak, prvi put posle više od 15 godina ukupan finansijski rezultat privrede u 2007. bio je pozitivan, jer su dobiti bili veći od gubitaka, zahvaljujući i činjenici što su kroz privatizaciju na tržište Srbije ušle i neke multinacionalne kompanije koje su ugovorom o prodaji preuzele obavezu da investiraju značajna sredstva u oporavak i razvoj kupljenih preduzeća. Potpune nove (green field) investicije bile su veoma male.

Postoje primeri i jasni znaci tehnološkog i tržišnog jačanja nekih kompanija pa i celih privrednih grupacija koje imaju dugoročnu perspektivu. To je tzv. nova privreda koja je uglavnom nastala privatizacijom društvenog sektora, odnosno koncentracijom vlasništva posle prodaje manjinskih paketa

akcija iz državnog fonda (40%) iz prethodnog modela privatizacije ili prodajom do 70% kapitala prema novom modelu uvedenom u 2001. godini.

Sada je, više nego ikada, potrebna potpuna implementacija razvojne strategije koja bi obezbedila prelazak privrede Srbije u višu razvojnu fazu, u kojoj se, konkurentnost i razvoj zasnivaju na znanju i prodoru novih tehnologija, efikasnijoj upotrebi ljudskih i materijalnih resursa, većem povezivanju sa svetskom ekonomijom i efikasnom funkcionisanju tržišta roba, usluga, rada i kapitala.

Ostvarivanje ambicioznih ciljeva privrednog razvoja Srbije povezano je sa velikim rizicima, pre svega, u privlačenju stranih direktnih investicija, ostvarivanju dinamične stope rasta izvoza i realnog smanjivanja svih oblika potrošnje u BDP. Radi se o vrlo ozbiljnim zadacima koji zahtevaju puni politički i društveni konsenzus.

Reference

1. *Blanchard, O., Dornbusch, R., Crugman, P., Lazard, R. and L. Summers (1990): Reform in Eastern Europe Report of the Wider World Group Economy, New York*
2. *Davis, M. and J. Edge (2004): Executive Compensation, Windsor Professional Information, San Diego*
3. *Javidan, M. (2007): Forward-Thinking Cultures, Harvard Business Review, July-August*
4. *Kornai, J., The great transformation of Central-Eastern Europe: Success and disappointment, Economics of Transition, Volume 14(2), 2006.*
5. *Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja (2008), "Efekti ekonomske politike u 2007. godini i projekcije za 2008. godinu", Beograd.*
6. *Nacionalni investicioni plan (2006): Vlada Republike Srbije, Beograd.*
7. *Nacionalna strategija privrednog razvoja Srbije 2006-12 (2006): Vlada Republike Srbije, Beograd.*
8. *Rosić, I., Veselinović, P., Nacionalna ekonomija, (2006), Ekonomski fakultet, Kragujevac.*
9. *Veselinović, P., Uticaj institucionalnih rešenja na razvojne tokove nacionalne ekonomije, (2003), Radnička štampa, Beograd.*

10. *World Economic Forum, (2006): The Global Competitiveness Report 2006-2007, Geneve.*
11. *www.merr.sr.gov.yu*
12. *www.ekonomist.co.yu*
13. *www.razvoj.sr.gov.yu*
14. *www.webrzs.statserb.sr.gov.yu*